

GÖRSEL KÜLTÜR VE KÜRESEL KİTLE KÜLTÜRÜ

Mukadder Çakır

GÖRSEL KÜLTÜR VE KÜRESEL KİTLE KÜLTÜRÜ

Mukadder Çakır

yazar hakkında...

Mukadder akır İstanbul doğumlu (1964) olup Marmara Üniversitesi İletişim Fakóltesi Radyo-Televizyon-Sinema Bölümü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalında öğretim üyesidir (Doç. Dr.). Yayınlanan kitapları: *Sanatta Eleřtirelilik, Sanatlar ve Toplumsal Etkileşim* (ed), *Medya ve Modernlik, Medya ve Sanat, Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar* (ed.) dır. Lisans düzeyinde verdiği dersler: Sanat Sosyolojisi, İletişime Giriş, Kitle İletişim Kuramları, Görsel Kültür, İletişim Sosyolojisi ve Medya Okuryazarlığı; Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde verdiği dersler: Eleştirel Kuramda Medya ve Sanat, Modernizm ve Postmodernizm, İktidar İdeoloji ve Medya, Karşılaştırmalı İletişim Kuramları, Eleştirel İletişim Kuramları, Medya Popüler Kültür Gösteri, Sosyal Medya ve Toplum, Bilgi Toplumunu. Ulusal ve uluslararası hakemli ya da hakemsiz dergilerde yayınlanmış makaleleri, çok sayıda kitaba yazdığı bölümler vardır. İlgilendiği konular iletişim, medya, modernite, modern toplum, sanat ve toplum, küreselleşme süreci, yeni medya, internet ve gözetim sorunlarıdır...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
I. BÖLÜM: GÖRMEK BAKMAK ve KÜRESEL BAKIŞ	17
İletişim.....	17
Görme Duyusu.....	21
Perspektif	34
Görmenin ve Görselin Değişimi	38
Gözlemci	41
Bakış ve Otorite	48
Küreselleşen Bakış ve Güncel Görme Biçimleri	65
II. BÖLÜM: GÖRÜNTÜ – İMGE ve GÖRSEL KÜLTÜR	86
İmge, Görüntü, İmaj ve İmgelem	86
İmgenin Serüveni	122
Görüntülerle Gizlenenler	134
Sanatta Görsellik, Görünüm, Görüntü	144
Görsel Kültür	157
Teknoloji ve Dijitalleşen İmge.....	186

III. BÖLÜM: KİTLE VE KÜLTÜR TARTIŞMALARI	210
Kitle ve Kültür	210
Kitle Kültürü ve Kitle Toplumu Tartışmaları.....	222
<i>Tutucu Nitelikli Kitle Kültürü ve Kitle Toplumu Yaklaşımları....</i>	<i>223</i>
<i>Eleştirel Nitelikli Kitle Kültürü Yaklaşımları.....</i>	<i>234</i>
Popüler Kültür Tartışmaları:	
Kitle Kültürü mü, Popüler Kültür mü?.....	252
Kültür, Hegemonya ve İdeoloji	281
IV. BÖLÜM: KÜRESEL SÜREÇTE MEDYA, TEKNOLOJİ	
VE KÜRESEL KİTLE KÜLTÜRÜ	299
Küresel Ticari Medya.....	299
Medya ve Yeni Teknolojiler.....	318
Küresel Kitle Kültürü.....	333
<i>Stuart Hall'ün Küresel Kitle Kültürü Tanımı .....</i>	<i>339</i>
<i>Douglas Kellner'ın Küresel Kitle Kültürü Tanımı .....</i>	<i>350</i>
<i>Küresel Kitle Kültürü Konusundaki Diğer Yaklaşımlar .....</i>	<i>352</i>
Küresel Kitle Kültürünün Ekonomi Politik Yapısı	384
<i>Gözetim Sorunu .....</i>	<i>394</i>
Küresel Kitle Kültürü	
ve Görsel Kültür Arasındaki Bağlar, İlgiler	398
SONUÇ	414
KAYNAKÇA	426

ÖNSÖZ

John Berger'ın *Görme Biçimleri* adlı kitabı, 12 Eylül 1980'lerin karanlık atmosferinin 90'lara kadar ulaştığı, bizim kuşağın gençlik yıllarına denk düşen dönemin, umut saçan ve elden ele dolaşan, en sevilen kitaplarındandı. Benjamin'in *Son Bakışta Aşk*, Martin Jay'ın *Diyalektik İmgelem*, *Argos* ve *Gergedan Sanat* dergileri de öyleydiler. Üniversitelerde fotoğraf ya da tiyatro kulübü gibi masum faaliyetlere bile izin verilmeyen bu yıllarda bu kitaplar, o dönem için birer hazine değeri taşıyordu. Berger'ın yazıları, klasik Sanat Tarihçiliğinden bir hayli farklı, Sanat Tarihinin kapalı atmosferi ile yetinmeyen ve onu aşmaya çalışan bir tarzda idi. Sanat Sosyolojisi'ne ve Görsel Kültür'e daha yakındı. Bu anlamda bir ilk kıvılcım oldu.

Benim, Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalında hazırladığım yüksek lisans ve doktora tezlerimin sanatsal konular olmasında Berger ve benzeri yazarların bir hayli etkisi oldu. İlerleyen süreçte 10 yılı aşkındır sürdürdüğüm Sanat Sosyolojisi derslerimde John Berger ve *Görme Biçimleri*'ne değinmeden edemedim. Bizler, Görsel Kültür'de daha çok ortaya çıkacak olan, farklı alanların biraradalığını, yani disiplinlerarasılığı İletişim Bilimlerinde yaşayarak öğrendik. Ünsal Oskay Hoca'nın bu konuyu neden bu kadar önemseydiğini yıllar içinde anladık.

Marksist nitelikli birikime 1920'lerden itibaren Frankfurt Okulu'nun yaptığı eleştirel katkılar, 1960'lardan sonra hızla ge-

lişen İngiliz Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde yapılan kültürel incelemeler, göstergibilim çalışmaları, postmodern yaklaşımlar, sanat toplum etkileşimine yapılan vurgu, kitle iletişim araçlarının etkileri ve medya yapılanması/mülkiyeti konularındaki incelemeler ve teorik tartışmalar görselliğin araştırılması için oldukça verimli bir zemin oluşturmuştur. Görsel Kültür, interdisipliner bir alan olarak bütün bu birikimin bir sonucu gibi oluşmuştur. Bugün hâlâ onun tanımı konusunda ortak bir uzlaşma sağlanmış değildir. Kimileri için Sanat Tarihi bitmiş bir disiplindir ve onun yerini Görsel Kültür almıştır. Alanı son derece geniş ve uçsuz bucaksızdır ve sanatsal, kültürel, siyasal ve ekonomik konular günümüzün görsel kültürü ile bir şekilde bağlantı taşır.

Bu tartışmalar sürerken net olan bir şey var ki, o da, günümüz başat ve yaygın kültür biçimlerinde görselliğin, görsel olan her türlü materyalin çok fazla kullanılıyor olması ve bu konudaki araştırmalara büyük ihtiyaç duyulmasıdır. Bugün televizyon, gazete, dergi ve sinemaya ek olarak yeni medyanın ve sosyal medyanın temel işleyişi, görsellik üzerinden yürümektedir. Kültürü doğrudan etkilediği için küreselleşme sürecinin bu çalışmalarda temel sorunsal olarak yer alması gereği oluşmakta, tutarlı ve yeterli bir Görsel Kültür çalışması ancak bunların bir-aradalığı ile mümkün görünmektedir.

Kitabın Türkiye'de Görsel Kültür ya da Görsel İletişim adıyla sayıları hızla artmış bulunan lisans ve lisansüstü derslerde temel ve eleştirel nitelikli bir kaynak olmasını dilerim.

Ütopya Yayınevi'ne ve Yayın Yönetmeni Mustafa Çoban'a kitabın yayınlanmasındaki desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Mukadder Çakır
İstanbul, Eylül 2014

GİRİŞ

Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü adlı bu kitabın temel sorunsalı, öncelikle görselliğe dayalı kültür formlarının küreselleşme sonrası gelişen kültürler içindeki etkisinin, ağırlığının günden güne ne denli arttığını ve yoğunlaştığını belirtmek, bunun nedenlerinin neler olabileceğini tartışmak, hemen ardından bu süreçleri inceleyen interdisipliner ve disiplinlerötesi bir alan olarak gelişmiş bulunan Görsel Kültür'ün bu sorunlarla ilgili nasıl bir perspektif kullanabileceğini değerlendirmektir. Bunun için küreselleşme ile giderek başat hale gelmiş bulunan Küresel Kitle Kültürü'nde görselliğin işleyiş biçimlerine dikkat çekilmek istenmiş; görsel olgu ve başat kültür, küresel ticari medya merkezinde, eleştirel, kültürel ve ekonomi politik açıdan ele alınmıştır. Günümüzde kültürün işleyiş süreçlerini çözümleyebilmek açısından, modernitenin gelişimi ile birlikte 19. yüzyılda başlayan kitle, kültür, kitle toplumu ve kitle kültürü tartışmalarına genişçe yer ayrılmıştır.

Görsel Kültür, hakkında net ve kesin tanımlamalar olmasa da, 70'lerden sonra giderek gelişen bir çalışma alanı olarak görsel olguya, görsel olaya, imgelere, görsel pratiklere, görme, bakış, gösteri, temsil, izleyicilik, röntgencilik, gözetim ve dijitalleşen imge gibi konulara yönelir. Görsel Kültür sıradan disiplin anlayışına bir hayli uzak durur ve çalışmaları, bireysel ve sosyal yaşantıda, ayrıca çok temel olarak geleneksel ve yeni medyada görsel olarak

var olan ve kültürü bir şekilde etkileyen, onunla etkileşim halinde bulunan süreçleri, nesnelere, oluşumları, değişimleri kapsar.

Görsel Kültür konusunda Nicholas Mirzoeff, Stuart Hall, Jessica Evans, W.J.T. Mitchell ve Irit Rogof anılması gereken ilk isimlerdir. Genelde göstergebilim çalışmalarının Görsel Kültür alanını ve çalışmalarını çok olumlu anlamda etkilediği, bu alanın gelişmesinin zeminini hazırladığı kabul edilir. Bu anlamda Roland Barthes'ı, Jean Baudrillard'ı ve Umberto Eco'yu anmak gerekir. Ama özellikle İngiliz Kültür İncelemelerinin yürüttüğü kültür araştırmalarının, Eleştirel Teori'nin kültür ve medya çözümlerinin, ayrıca diğer iletişim ve medya çalışmalarının, televizyon ve film çalışmalarının, fotoğraf çalışmalarının alana katkısı çok büyüktür. Charles Baudelaire, Walter Benjamin, Michel Foucault, John Berger, Martin Jay, Guy Debord, David Lyon, Deleuze, Lacan, Derrida, Douglas Kellner, Wim Wenders ve Malcolm Barnard da, çalışmaları ile Görsel Kültür'e önemli katkılarda bulunan isimlerdir. Görsel Kültür, adeta bütün bu çalışmalardan beslenerek damıtılan özel bir alan gibi gelişmiş, küresel kültürlerde görselliğin önemi arttığı için onun önemi de giderek artmıştır.

Kitabın ikinci ana konusu olan Küresel Kitle Kültürü, küresel ticari medya tarafından üretilen ve yayılan bir kültür türü olarak, tüketim ve eğlence odaklı görselliğe günden güne daha çok yaslanmaktadır. Artık görsel olgu ve olayı, küresel kitle kültürü dışında değerlendirmek olanaksız hale gelmiştir. Başat ve yaygın kültür, bu birliktelik içinde işlemektedir. Görsel Kültür çalışmaları için bu iki konu (küresel medya ve küresel kitle kültürü) hayati derecede önem kazanmış bulunmaktadır.

Kitaba *İletişim* kavramı ile başlandı, çünkü görsel ve kültürel alanın temel harcı iletişimdir ve her ikisi de bir iletişim biçimidir. Hemen ardından, görsel kültürün insanın beş duyusu arasında dayandığı duyu olan *görme duyusu* ile devam edilmiştir. Görme,

GÖRSEL KÜLTÜR VE KÜRESEL KİTLE KÜLTÜRÜ

Mukadder Çakır

Yazılı ve sözlü kültürün giderek gerilediği, Görselliğe dayalı kültürün ise giderek yoğunlaştığı ve çarpıcı hale geldiği bir çağda yaşıyoruz. İletişim süreçlerinde görsel olan büyük önem kazanmış bulunuyor. Bu süreçte geleneksel kitle iletişim araçlarının ve yeni medyanın/sosyal medyanın gündelik yaşamda başat hale gelmelerinin önemli etkileri var. Fotoğraf makinesinin icadından beri devam eden bu süreç, günümüzde iletişim süreçlerini ve kültürün bütün formlarını, ayrıca gündelik yaşam pratiklerini etkisi altına almış bulunuyor.

Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü isimli bu kitapta, Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü incelendikten sonra, bu iki kültür biçimi arasındaki etkileşim de irdelenmeye çalışılıyor; bunun için bugüne kadar yapılmış teorik tartışmalar, geniş bir literatür taraması ile değerlendiriliyor.

Günümüzde kültürün her formu, küreselleşmiş bulunuyor; öyle ki küresel süreçler, dünyanın her yanındaki kültür biçimlerini adeta bir kuşatma altına alıyor. Küresel nitelikli popüler ve kitle kültürü, tüketim tarzlarını, yaşama biçimlerini, eğitim, sağlık, medya ve hayatın diğer alanlarını, görsel nesnelere üzerinden giderek daha çok tanımlarken, reklamlara konu ederken, her türlü kültür ve sanat ürününe de benzer süreçleri dayatıyor. Bu nedenle interdisipliner nitelikli kültürel bir çalışma alanı anlamındaki Görsel Kültür, Küresel Kitle Kültürünü çok iyi deşifre etmek ve tanımlamak zorunda. Sanat yapıtlarının durumu ve başat medya yapılanması da bu sorunların diğer dalları ve Görsel Kültür'ün en önemli konularından. Kitapta, birbiri ile iç içe geçmiş bu sorunların eleştirel, kültürel ve ekonomi-politik perspektifler kullanılarak çözümlenebileceğine dikkat çekiliyor.

ISBN 978-605-5580-71-1

UT PYA

Medya-İletişim